

УДК 316,733:787.5

БАНДУРНЕ МИСТЕЦТВО В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО КУЛЬТУРОПРОСТОРУ

Несмашна Л.Ю., Сабрі С.С., Чабаненко Н.А.

Київський національний університет культури і мистецтва

Стаття присвячена питанням глокалізованого збереження культурних надбань нації в процесі глобалізації сучасного культуропростору. Спільність культуротворчих процесів в Україні з всесвітнім процесом глобалізації спричинили велику зацікавленість сучасних учених в українознавчих дослідженнях національної спадщини. Значення в такому контексті набувають окремі носії української культури, що від свого зародження до сьогодення мають вирішальне значення. Це сприяє вивченню окремих символів та артефактів української ментальності як основи пізнання себе як нації і держави в давноминулі часи та нині. В статті досліджено значення бандурного мистецтва як основи формування смислових маркерів українського становлення та самовизначення. Виявлено, що розвиток бандурного мистецтва є певним відбитком суспільно-історичної картини часу та входить до загальнолюдських надбань в аспекті збереження української культури в світовому контексті.

Ключові слова: глобалізація, глокалізація, бандура, бандурне мистецтво, українська культура.

Постановка проблеми. На початку XXI століття глобалізація стала предметом дослідження майже всіх соціально-гуманітарних наук, які концентрують увагу на різних аспектах цього багатогранного й суперечливого процесу. Існуючи як предмет міждисциплінарного аналізу, глобалізація може досліджуватися в багатьох контекстах: економічному, філософському, соціологічному, культурологічному, мистецтвознавчому тощо.

Глобалізація є взаємодією культур, що розуміється як сукупність різних тенденцій, неоднорідний, багатовимірний і некерований макропроцес з уніфікації і стандартизації усіх сфер людського життя, зокрема як процес культурної універсальності в умовах бурхливого розвитку соціокультурних взаємодій. Процеси глобалізації, з одного боку, формують нові можливості для розвитку культур і людини завдяки осягненню полікультурності світу, а з іншого – передбачають уніфікацію й універсальність соціокультурного різноманіття в інтересах, що домінують у сучасному інформаційно-технократичному суспільстві культурних спільнот та зразків їх побутування. Як зазначає Т.Б. Каблова, «Домінантна в сучасній науці культуроцентристська парадигма підкреслює визначальний вплив культури на умови буття людей (матеріальні, духовні, інтеракційні)» [3, с. 380], це спрямовує нас на визначення тих особливих специфічних культурних об'єктів, які іманентно несуть в собі значення національної ідеї. Тобто важливою потребою є збереження того, що здатне передати специфіку власної української культури, та того, що «локалізовано вводить нашу українську культуру в загальноєвропейський контекст» [4]. Найбільш благодатною сферою для цього є саме музичне мистецтво. Українська пісня по праву вважається однією з найбільш яскравих та співучих завдяки мові та мелосу. Але поряд з піснею все більше уваги отримує інструментальний супровід, який є найбільш типовим для української культури, а саме супровід бандури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню бандурного мистецтва присвячена значна кількість праць сучасних дослідників. Серед них В. Дутчак, яка найбільш широко та повно розглядає бандурне мистецтво як соціально-культурний феномен. Історичні передумови

та розвиток кобзарства та бандурного мистецтва в Україні викрито в розвідках таких дослідників, як М. Лисенка, К. Квітки, П. Куліша, С. Людкевича, Г. Хоткевича та ін.

Ряд дослідників, що вивчають регіональні особливості кобзарсько-лірницької традиції у бандурному виконанні: В. Чуркіна – Слобожанщина, Т. Чернета – Дніпропетровщина, Н. Чернецька – Волинь, І. Куровська – Кримський регіон. Як окрему галузь виконавства в контексті культурорегіоніки викривають дослідження Г. Локощенка та А. Литвиненко. У роботі М. Долгова «Традиції та видозміни в кобзарстві Придніпров'я ХХ ст.» здійснена спроба розкрити культуротворче значення пісень, що виникають в часи «хрущовської» відлиги та ствердження бандуристів як творців цих нових пісень [1].

Історія кобзарства від походження назв інструменту та розгляд творчості видатних бандуристів представлено у книзі Л. Воріної «Кобзарське мистецтво». Цей далеко не повний перелік достатньо яскраво демонструє зацікавленість суспільства до інструменту, що офіційно є символом нашої держави.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Характерною рисою сьогодення є тяжіння до глобалізації, яка знаходить прояв у всіх сферах нашого життя. Глобалізаційні проблеми сучасності, які найбільш суттєво проявляються у сфері культури, вимагають постійного наукового моніторингу з боку сучасних гуманітаріїв. Але при такому розмаїтті наукових робіт присвячених даному інструменту та виконавству на цьому інструменті, загальної картини місця й ролі бандурного мистецтва в умовах глобалізації в окремому дослідженні не отримало достатнього висвітлення. Це й зумовлює актуальність даного дослідження.

Отже, метою даної статті є спроба розглянути бандурне мистецтво в контексті глобалізаційних процесів сучасності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, сутність глобалізації проявляється на рівні її впливу на культурно-ментальні цінності. Це опосередковано зрушеннями у процесах ідентифікації та самоідентифікації людини як представника окремішньої культурної спіль-

ноти та як основного провідника глобалізаційних трансформацій. Уніфіковані зразки масової культури, що покликані активізувати культурно-мистецькі зв'язки не надають можливостей збереження індивідуальності нації. Ідея цілісного універсального культуропростору достатньо довгий час поставав як бажаний елемент людського світосприйняття: в основних світових релігіях, в різних гуманістичних концепціях, а відповідно мистецтво, було покликане відтворювати образ єдиного цілісного світу.

Комунікативна складова мистецтва покликана сприяти інформаційно-культурній глобалізації, становлення якої пов'язано з констатацією активного процесу формування мистецького простору. Саме в межах мистецького існування можливе комунікативні міжнаціональні процеси, де під час взаємообміну творчістю відбувається певна асиміляція окремих характеристик творів мистецтва. Головною умовою є збереження архетипічних рис нації, які основою для того чи іншого твору. Тобто такий стан в культурі іманентно апелює до форми публічної репрезентації теоретичних та практичних даних поєднаних єдиним творчим концептом даного часу [3, с. 380].

Бандура та бандурне мистецтво є традиційною ознакою козацького епосу сьогодні апелює до архетипичності в інтелектуальних здобутках української ментальності. При цьому саме кобзар з бандурою завжди був носієм-репрезентантом найтипівіших рис соціально-історичного континууму. Саме бандура та мистецтво виконання на бандурі, може стати тим необхідним атрибутом, що «стверджує національні та позанаціональні, християнські та дорелігійні, мистецькі та позамистецькі засади мислення й поведінки-діяльності українців» [5, с. 17].

Тобто, саме такий вид інструментально-вокального виконавства є явищем, що іманентно спрямовано до виявлення соціально-історичних та культурно-інтелектуальних здобутків нації.

В умовах глобалізації, зміни, що проходять в мистецтві, імпліцитно тяжіють до нових «форм подання об'єктів та предметів мистецтва, як на структурному, так і на змістовному рівнях» [3, с. 380]. Проводячи певні вектори розвитку бандурного мистецтва, можна визначити стилістичну еволюцію, яка отримує свій прояв на різних вимірах свого: виконавському, тематичному, репертуарному тощо. Як наголошує В. Дутчак вокальна-інструментальна специфіка бандурного мистецтва координується таким чином, що тембр бандури у поєднанні з голосом виступає унікальною домінуючою ознакою української національної музики в світі – «етнічним звукоідеалом» [2].

На різних етапах бандурне виконавство створює особливу філософську концепцію буття, подає усталене відповідно до потреб соціуму світоглядно-диференційоване бачення української нації. Тобто бандурне мистецтво спрямовано на втілення певні змістовні універсали історичного періоду. Визначаючи в своєму підґрунті кобзарський спів від доби Січі, через етап фольклорного розвитку до професійного, через бандурне мистецтво доби романтизму та становлення концертного статусу у вигляді капел, сьогодні бандурне виконавство та мистецтво стоїть на позиціях модернізації. Все більше ми можемо бачити

переклад не тільки академічної професійно-композиторської спадщини створеної навіть не для бандури, а й естрадних хітів, які набувають важливого значення для молоді.

Суттєвою складовою постає вербалізація образів, а саме вокальний аспект. Окрім особливостей інструментального виконання, бандурист використовує класично-академічні, старовинно-народні вокальні здібності. Саме тому в процесі розвитку бандурного мистецтва виокремлюють названі синкретичні, романтичні, фольклорні та академічно-професійні та сучасні (бандурний модерн ХХ-ХХІ ст.) форми творчості.

Таке становище дозволяє говорити, що в бандурному мистецтві відбувається акцентуація певних смислових маркерів українського становлення та самовизначення. Отже, бандурне мистецтво, від професійної народної творчості українців, у ХХІ столітті не тільки отримало нові вектори розвитку, та жанрово-стильових пріоритетів про що говорить В. Дутчак, а й набуває широкіх просторових меж, що викликано зацікавленістю до української народної традиції інших країн та, відповідно, її поширенням цього виду мистецтва поза Україною.

Сьогодні у умовах глобалізації все більш важливим постає саме необхідність формування національної єдності, яка в умовах трансформаційних змін дає змогу представникам певної країни, як насамперед культурної спільноти, ідентифікувати себе в межах всесвітнього глобалізованого процесу.

Саме цьому сприяє бандурне мистецтво. Можна стверджувати, що на перетині культурного зрізу ХХІ століття в образі бандуриста акумулюється складний «соборний» символ української нації, де традиційний, архетипічний тип кобзаря-бандуриста, з народним (частіше в сучасній обробці) або авторським репертуаром, апелює до європейських середньовічних образів (трубадурів, мейстерзінгерів тощо) та втілює сучасні тенденції служіння загальносвітовому соціуму при збереженні глокальної національної складової. Іншими словами виокремлюється новий образ бандуриста, який дещо синкретично поєднує класичне уявлення про українське мистецтво з ідеєю повного оновлення даної мистецької сфери відповідно до світових тенденцій.

Головною умовою існування того чи іншого мистецтва є його внутрішня сутність, що репрезентує потреби соціума та є відповіддю на попит який цей соціум й формує.

Сьогодні, не дивлячись на швидкоплинність та зміну сфер зацікавленостей, на перший план виходить потреба знаходження засобів ідентифікації себе зі світом та себе з своєю нацією. Таке становище цілком логічно відповідає новим соціально-політичним та культурним умовам в Україні. Бандурне мистецтво апелює до позицій символу не тільки України, а й скоріше до того, що у О. Лосева має назву мистецтво архетипу, яке відображає найвищі здобутки інтелектуалізму цивілізації [6]. А в даному контексті здобутки держави та незалежності тощо. Все це забезпечує динаміку розвитку бандурного мистецтва та його вихід на новий змістовно-якісний щабель. Цей щабель характеризується перш за все своїм високим просвітницьким покликанням

та проводить певні аналогії з стародавньою творчістю бандуристів. Особливого значення просвітницька діяльність бандурного мистецтва набуває на територіях за межами України: «кобзарської традиції в зарубіжжі стосувалася, першочергово, духовної ролі її представників як носіїв національної мови, релігії, культури та естетики (інструментальної та вокальної), а також специфічних ознак цього мистецького напрямку – мандрівного характеру виконавства, методично-репертуарних засад харківської школи, сольного ігрового епічного стилю» [2].

Завдяки зацікавленості суспільства (нашої держави так й західноєвропейських) бандурою, як характерно українським інструментом так й можливостями використання цього інструмента для втілення маже будь-яких виконавських ідей – від академічної музики до естрадної формується концентрат первісного й сучасного мислення. Саме в цьому концентраті можна знайти всі культурні збіги та перетини української та світової ментальності. Це полягає в тому, що музика загальнолюдського рівня отримує нове виконавське рішення саме в звучанні бандури.

Яскравим прикладом креативного концепту бандурного виконавства на загальносвітовому рівні (йдеться про музичні твори популярні й усталені в світовому контексті) може бути всевітньо відома різдвяна пісня-побажання «Щедрик» в обробці М. Леонтовича, яка нещодавно отримала свій естрадний варіант-переклад для баяна та бандури. За своєю суттю, виконання «Щедрика» це презентація та повноцінне ствердження українського інструменту далеко за межами країни. Використання музика, що є однією з найбільш популярних різдвяних пісень дозволило репрезентувати й зберегти український колорит та ввести бандуру до світового інструментарію.

Але справжнім результатом в умовах глобалізаційних процесів сучасності став проєкт *Bandura Style* – проєкт розвитку бренду бандура.

Цей проєкт спрямований на висвітлення бандурного мистецтва (українська та світового, народного та авторського) у вирії еволюції концептуальних змін. В основі даного, але далеко не єдиного проєкту з таким видом діяльності, лежить потреба в креативному, сучасному погляді на формування національної ідентичності та відродженні культурних традицій. Бандура та мистецтво виконання на бандурі постає як універсальний інструмент та засіб, який підходить як для автентичних народних пісень та втілення усталених образів, які несуть суспільно-історичне значення для українського народу, так й для створення cover-версії світових хітів та українських народних пісень у сучасному форматі, що робить це цікавим на загальносвітовому рівні. Це не тільки вводить бандуру в світовий інструментальний обіг а й формує новий «прототип

української людини, яка є традиційно усталеним образом європейського громадянина, який знає та поважає свою історичну пам'ять, але не намагається її виносити на показ, шанує своє минуле та сьогодення» [4].

Сьогодні важливим є той факт, що бандура з традиційно усталеної думки, що це інструмент для народного музикування переходить в елітні концертні зали. Хоча певним чином це апелює до того факту, що бандурне мистецтво – це частка аристократичної культури, частина православного-шляхетської культури в Україні. Хоча й термін «шляхта» був викреслений, його не було не тільки при радянській владі, але і в Російській імперії. Це пропагує думку, що коли ми говоримо про національне, ми говоримо про народне, як про щось примітивне, масове, протиставляючи його аристократії, але це неправильно в деяких вимірах, бо генетично аристократія – це елітарне й дуже малочисельне. Але винятком є деякі нації, і до них відноситься Україна, де козацтво як лицарська верства було якщо не більшістю, але численним, елітарним прошарком, який зберігав високі аристократичні традиції. Тобто сьогодні ми спостерігаємо відродження бандурного аристократичного мистецтва. Соціокультурні виміри бандурної спадщини – це і національна, і глибинно національна сторона.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Отже, сучасний стан культури, який характеризується феноменами глобалізації, відчуження, пошуку особистісної та культурної ідентифікації, маніпуляції суспільною свідомістю, масовості. Все це гостро актуалізує питання меж впливу надіндивідуального, соціального, історичного досвіду культури як визначального багатовимірного поля детермінування характеру діяльності та пізнання і ролі певних архетипичних складових в культуротворчих процесах, які здатні носити індивідуально-національний та загальносвітовий контекст. Це дозволяє по-новому поглянути на народну музику та сприяє поступовому поширенню образу бандури як унікального і водночас універсального музичного інструменту. В умовах глобалізації сучасного культурного простору виникає новий ракурс розуміння специфіки бандурного мистецтва на концептуально новому, якісному, креативному рівні. Бандурне мистецтво стверджується як невід'ємна складова сучасного культурного простору, яка з одного боку сприяє прагненню до культурної інтеграції (як універсальний інструмент), а з іншого прагне до захисту національних пріоритетів та цінностей. Музична рефлексія на процеси глобалізації в галузі бандурного мистецтва сьогодні виходить на той рівень, коли стає елітарним, зберігаючи іманентно народні зв'язки та сприяючи збереженню українського національного менталітету в загальносвітовому контексті.

Список літератури:

1. Долгов М. О. Традиції та видозміни в кобзарстві Придніпров'я ХХ ст.: дис. ... канд. філолог. наук: 10.01.07 / Долгов Микола Олександрович. – К., 1998. – 287 с.
2. Дутчак В. Бандурне мистецтво українського зарубіжжя як національно-культурний феномен ХХ – початку ХХІ століть / В. Дутчак. Електронний ресурс: <file:///C:/Users/Tanya/Downloads/3275-6920-1-PB.pdf>
3. Каблова Концепт концерту-лекції в умовах глобалізації культури / Каблова Т. Б. // Національні культури у глобалізованому світі. – К.: КНУКіМ, 2017. – С. 380–382. Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/19806/1/Kablova_T_%D0%9A%D0%9D%D0%A3%D0%9A%D0%86%D0%9C_2017.PDF

4. Каблова Т. Народна пісня як інтенціональна складова у творчості М. Лисенка / Каблова Тетяна, Тетеря Віктор // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: зб. наук. Праць № 37: електронний ресурс: [http://elibrary.kubg.edu.ua/17241/1/T_Kablova_V.Teterya_AP_n37_2016%20\(1\).PDF](http://elibrary.kubg.edu.ua/17241/1/T_Kablova_V.Teterya_AP_n37_2016%20(1).PDF)
5. Морозевич Н. В. Бандурне мистецтво як культурне надбання сьогодення / Морозевич Н.: дис. ...канд. мист.: 17.00.03 / Морозевич Н. – Одеса, 2003. -160 с.
6. Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура / Лосев А. Ф. – М.: Политиздат, 1991. – 525 с.

Несмашная Л.Ю., Сабри С.С., Чабаненко Н.А.

Киевский национальный университет культуры и искусств

БАНДУРНОЕ ИСКУССТВО В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ПРОСТРАНСТВА КУЛЬТУРЫ

Аннотация

Статья посвящена вопросам глокализованного сохранения культурного достояния нации в процессе глобализации современного культурного пространства. Общность культуротворческих процессов в Украине с всемирным процессом глобализации вызвали большой интерес современных ученых в украиноведческих исследованиях национального наследия. Значение в таком контексте приобретают отдельные носители украинской культуры, что от своего зарождения до настоящего имеют решающее значение. Это способствует изучению отдельных символов и артефактов украинской ментальности как основе познания себя как нации и государства в давно минувшие времена и сейчас. В статье исследовано значение бандурного искусства как основы формирования смысловых маркеров украинского становления и самоопределения. Выявлено, что развитие бандурного искусства является определенным отражением общественно-исторической картины времени и входит в общечеловеческих достижений в аспекте сохранения украинской культуры в мировом контексте.

Ключевые слова: глобализация, глокализация, бандура, бандурное искусство, украинская культура.

Nesmashna L.Yu., Sabri S.S., Chabanenko N.A.

Kyiv National University of Culture and Arts

BANDURA ART IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION OF MODERN CULTURAL SPACE

Summary

The article is devoted to the issues of the globalized preservation of nation's cultural achievements in the process of globalization of modern cultural space. The unity of culture-creative processes in Ukraine alongside with the worldwide globalization has caused to the great interest of modern scholars in the Ukrainian studies of the national heritage. In this context the significance is acquired by separate carriers of the Ukrainian culture, which have their decisive meaning from their origins to the present time. It contributes to the study of individual symbols and artifacts of the Ukrainian mentality as the basis of self-congruence as a nation and state in the pluripresent times and currently. The article researches the importance of bandura art as the basis for the formation of semantic markers in the Ukrainian formation and self-determination. It is revealed that the development of bandura art serves as a certain reflection of the socio-historical image of time and exists as a part of universal human achievements in the aspect of preservation of the Ukrainian culture in a global context.

Keywords: glocalization, globalization, bandura, bandura art, Ukrainian culture.